

Analiza sektorów bankowych w nowych krajach członkowskich Unii Europejskiej – wybrane zagadnienia

Małgorzata Zaleska, Emil Ślęzak

Wprowadzenie

Celem niniejszego opracowania jest porównanie niektórych wielkości i wskaźników finansowych sektorów banków komercyjnych w krajach, które z dniem 1 maja 2004 r. wstąpiły do Unii Europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem sektora polskiego. Analiza porównawcza dotyczy dziesięciu sektorów, przy czym w odniesieniu do niektórych wielkości wynikowych (m.in. współczynnika kosztów działania oraz marży odsetkowej). Ze względu na niedostępność szczegółowych danych analiza obejmuje siedem lub osiem sektorów (Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Malty, Polski, Słowenii oraz w przypadku współczynnika fiskalnego również Cypru).

Porównanie osiągnięć poszczególnych sektorów banków komercyjnych na podstawie wielkości pozycji bilansowych i wynikowych oraz wskaźników finansowych pozwala określić stopień rozwoju banków komercyjnych oraz wpływ czynników kształtujących ich pozycję konkurencyjną. Tym samym pozwala udowodnić, że na koniec 2003 r.:

- Znaczącymi, pod względem wielkości sumy bilansowej, sektorami bankowymi wśród krajów, które wstąpiły 1 maja 2004 r. do Unii Europejskiej, były w zasadzie trzy sektory: polski, czeski i węgierski. Najwyższą wartość zysku netto uzyskiwały przy tym sektory bankowe w Czechach i na Węgrzech.

- Polski sektor bankowy, mimo że największy pod względem wielkości bilansowych na tle analizowanych krajów, charakteryzował się bardzo niską rentownością działania. Wynikało to z uwarunkowań zewnętrznych (głównie fiskalnych) oraz wewnętrznych (sposobu zarządzania, przede wszystkim kosztami działania i ryzykiem kredytowym).

- Przy uwzględnieniu krajowej skali działalności sektora bankowego, poprzez porównanie wartości sumy i innych pozycji bilansowych do wartości PKB w poszczególnych krajach, najwyższym wskaźnikiem

w odniesieniu do sumy bilansowej, funduszy własnych oraz skali operacji finansowych charakteryzowały się sektory bankowe na Malcie i Cyprze.

Opracowanie przygotowano na podstawie oficjalnych danych statystycznych publikowanych przez banki centralne i instytucje centralne analizowanych krajów. Zestawienie danych przygotowanych przez różne ośrodki analityczne było możliwe po ich uprzednim przekształceniu (m.in. przeliczeniu na wspólną walutę – euro¹, jednorodnym grupowaniu pozycji i definiowaniu konstrukcji wskaźników) w celu zapewnienia ich porównywalności. Dążąc do zapewnienia aktualności i określenia pozycji poszczególnych sektorów bankowych przed wstąpieniem do Unii Europejskiej, analizę przeprowadzono według danych na koniec/za 2003 r. W odniesieniu do niektórych sektorów banków komercyjnych (np. na Węgrzech) nie udało się, z powodu braku dostępnych danych, przeprowadzić analizy na koniec/za 2003 r. W odniesieniu do tych sektorów analizę oparto na danych z 1.10.2003 r. po uprzednim ich annualizowaniu, przy uwzględnieniu trendów z poprzednich trzech kwartałów występujących w tych sektorach bankowych.

Analiza podstawowych wielkości finansowych

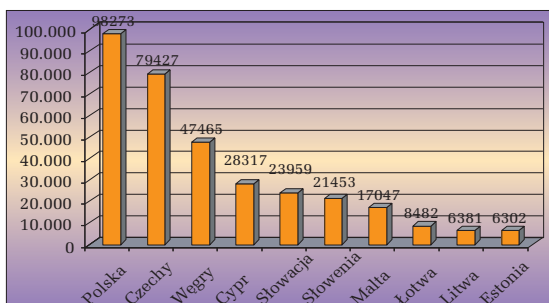
Aktywa

Sektory bankowe krajów, które 1 maja 2004 r. wstąpiły do Unii Europejskiej, dysponowały łącznie aktywami w wysokości 337.104,98 mln euro.

Wśród analizowanych krajów największymi sektorami bankowymi (według kryterium wielkości aktywów) charakteryzowały się: Polska, Czechy i Węgry,

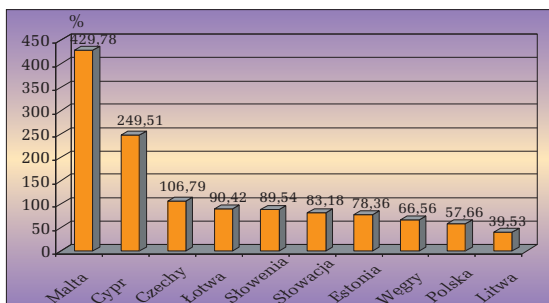
¹ Stosowany w całym opracowaniu kurs euro dla poszczególnych krajów „Dziesiątki” został przyjęty na podstawie oficjalnego kursu banków centralnych z dnia 31.12.2003 r.

Wykres 1 Aktywa sektora banków komercyjnych w mln euro (koniec 2003 r.)

Źródło: The Bank of Lithuania, Bank of Slovenia, Statistical Office of the Republic of Slovenia, Czech National Bank, Czech Statistical Office, Bank of Estonia, Statistical Office of Estonia, Hungarian Financial Supervisory Authority, the National Bank of Hungary, Bank of Latvia, Central Statistical Bureau of Latvia, Financial and Capital Market Commission of Latvia, National Bank of Slovakia, Statistical Office of the Slovak Republic, Central Bank of Cyprus, Central Bank of Malta, National Statistics Office of Malta, NBP, GUS.

Wykres 2 Aktywa sektora banków komercyjnych jako % PKB (koniec 2003 r.)

Źródło: patrz wykres 1.

a najmniejszymi: Estonia, Litwa i Łotwa. Udział polskiego sektora banków komercyjnych w sektorze wszystkich dziesięciu analizowanych krajów wynosił 29,2% aktywów. Polski sektor był dwukrotnie większy od węgierskiego pod względem wartości aktywów. Skala różnic między największymi a najmniejszymi analizowanymi sektorami bankowymi była dość znaczna. Wartość aktywów największego sektora banków komercyjnych, tj. polskiego, przekraczała ponad 15-krotnie wartość aktywów bankowych w Estonii.

Należy podkreślić duży stopień koncentracji ogólnej wartości aktywów analizowanych sektorów bankowych. Trzy największe sektory miały 66,8% aktywów wszystkich analizowanych dziesięciu krajów Europy Środkowo-Wschodniej (w dalszej części opracowania nazywanych „Dziesiątką”).

W przypadku polskiego sektora banków komercyjnych w ciągu 2003 r. wartość aktywów wzrosła o 4,6% w porównaniu z poprzednim rokiem, w którym omawiany sektor zanotował niewielki spadek wartości aktywów (o 1,1%). Należy jednak podkreślić, że dynamika aktywów w polskim sektorze bankowym w analizowanym roku była znacznie wolniejsza niż w latach 1998-2001, a po wyeliminowaniu

wpływu deprecjacji złotego byłaby niższa o prawie 2 pkt. proc.²

Warto podkreślić, że uwzględnienie wartości PKB jako miernika stopnia rozwoju analizowanych sektorów bankowych w poszczególnych krajach przynosi wnioski odmienne od wyżej zaprezentowanych. Wartość aktywów jednego z mniejszych spośród analizowanych sektorów bankowych, tj. maltańskiego, ponad 4-krotnie przekraczała wartość PKB Malty. Wskaźnik ten jest aż 7,5-krotnie wyższy w porównaniu z sektorem w Polsce. Również na Cyprze, mimo że sektor bankowy wyraźnie ustępował polskiemu, czeskiemu i węgierskiemu pod względem wartości aktywów, były one blisko 2,5-krotnie większe niż PKB. W pozostałych krajach, z wyjątkiem Czech, wartość aktywów bankowych kształtowała się wyraźnie poniżej wartości PKB. Tym samym należy stwierdzić, że sektory banków komercyjnych w Polsce i na Węgrzech, mimo najwyższego nominalnego poziomu wartości aktywów, zdecydowanie ustępowały pozostałym sektorom „Dziesiątki” pod względem stopnia rozwoju w porównaniu z potencjałem krajowym.

Należy też zwrócić uwagę, że Malta i Cypr to jedne kraje spośród uczestniczących w ostatnim rozszerzeniu Unii Europejskiej bez socjalistycznej przeszłości. Ponadto, kraje te wyróżniają się na tle „Dziesiątki” wysokim znaczeniem w krajowym sektorze międzynarodowych instytucji bankowych (ang. *International Banking Units*), tzn. banków założonych i w pełni kontrolowanych przez podmioty zagraniczne, prowadzących przede wszystkim operacje finansowe z nierezydentami w walucie innej niż waluta krajowa³.

Należności i papiery wartościowe

Należności od klientów niefinansowych w krajach „Dziesiątki” wynosiły 161.489,99 mln euro, co stanowiło 47,9% ogółu aktywów. Inwestycje w papiery wartościowe kształtowały się natomiast na poziomie 77.506,64 mln euro, tj. 23,0% ogółu aktywów.

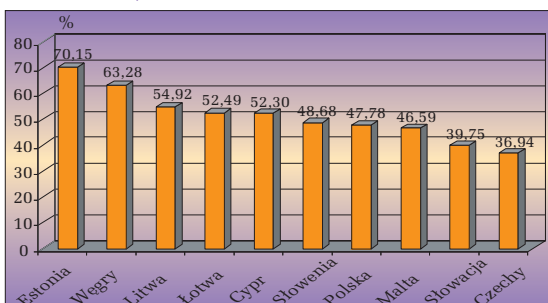
Analiza struktury aktywów sektora banków komercyjnych w krajach „Dziesiątki” wskazuje, że w większości badanych sektorów (tj. sześciu) udział należności od podmiotów niefinansowych kształtował się na poziomie zbliżonym do 50% aktywów ogółem.

W przypadku Estonii i Węgier analizowany wskaźnik wynosił ponad 60%, co było w dużym stopniu konsekwencją bardzo dynamicznego wzrostu udziału kredytów detalicznych na finansowanie potrzeb mieszkaniowych w należnościach od sektora niefinansowego ogółem. Należy również zauważyć, że polski sektor

² Sytuacja finansowa banków w 2003 r. – synteza. Warszawa maj 2004 NBP GINB, s. 11.

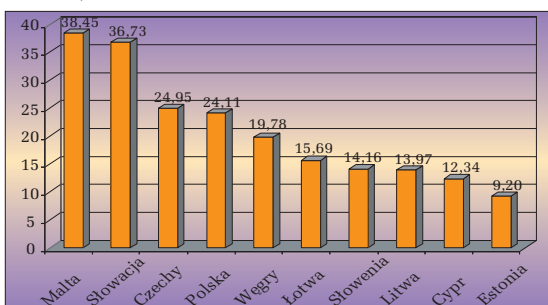
³ W przypadku Malty wśród 16 banków komercyjnych połowa z nich należała do grupy banków międzynarodowych, których aktywa i kapitały własne stanowiły odpowiednio 36% i 20% ogółem sektora bankowego. Źródło: Central Bank of Malta – *Annual Report 2003*.

Wykres 3 Należności od klientów niefinansowych jako procent aktywów ogółem (koniec 2003 r.)

Źródło: patrz wykres 1.

Wykres 4 Portfel papierów wartościowych jako procent aktywów ogółem (koniec 2003 r.)

Źródło: patrz wykres 1.

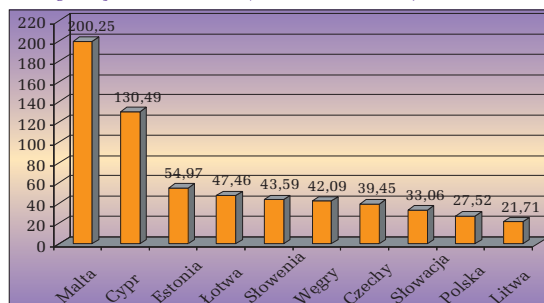
banków komercyjnych wykazał w 2003 r. bardzo wysoką dynamikę wzrostu wartości udzielonych kredytów mieszkaniowych dla sektora niefinansowego, na poziomie 40,4%. Można to tłumaczyć zapowiedziami podwyższenia stawki VAT do 22% na materiały budowlane oraz spekulacjami nt. wzrostu cen nieruchomości po akcesji do Unii Europejskiej⁴.

Najniższym omawianym wskaźnikiem charakteryzowały się banki komercyjne czeskie i słowackie (poniżej 40%). Należy jednak zauważyć, że w tej grupie krajów, jak również na Malcie i w Polsce, banki komercyjne dokonywały najwyższych inwestycji w portfele papierów wartościowych, których wartość kształtowała się na poziomie od blisko 24,1% do 38,5% aktywów ogółem. Udział papierów wartościowych w aktywach ogółem w pozostałych sektorach objętych analizą nie przekraczał 20%.

W przypadku Malty na tak wysoki poziom analizowanego wskaźnika w 2003 r. wpłynął blisko 30-procentowy wzrost wartości portfela instrumentów dłużnych w porównaniu z 2002 r. w wyniku dużych inwestycji międzynarodowych instytucji bankowych.

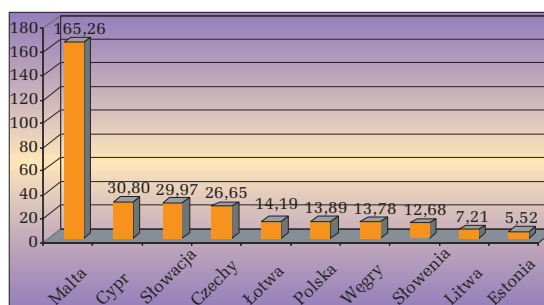
Podobnie jak na Malcie, również na Słowacji i w Polsce dynamika wzrostu inwestycji w papiery wartościowe (odpowiednio 20% i 7,5%) była wyższa niż

Wykres 5 Należności od klientów niefinansowych jako % PKB (koniec 2003 r.)

Źródło: patrz wykres 1.

Wykres 6 Portfel papierów wartościowych jako % PKB (koniec 2003 r.)

Źródło: patrz wykres 1.

dynamika wzrostu należności od sektora niefinansowego (odpowiednio 15% i 6,8%). W obydwu tych krajach (podobnie jak w przypadku reszty sektorów „Dziesiątki”) banki komercyjne dokonywały przede wszystkim bezpiecznych inwestycji w skarbowe papiery dłużne.

Analiza rozwoju akcji kredytowej banków komercyjnych dla klientów niefinansowych w odniesieniu do PKB wskazuje na sektor maltański i cypryjski jako zdecydowanych liderów tej klasyfikacji. Warto zauważyć, że wartość należności od podmiotów niefinansowych na Malcie przekraczała 2-krotnie wartość PKB.

W większości sektorów „Dziesiątki” wskaźnik ten kształtował się natomiast pomiędzy 22% a 55% (Polska 27,5%). Wyraźnie niską wartością należności niefinansowych w stosunku do PKB charakteryzował się sektor banków komercyjnych na Litwie (21,7%).

Pod względem wskaźnika wartości portfela papierów wartościowych wobec PKB zdecydowanie wyróżnia się maltański sektor bankowy. Stosunkowo wysoki, ale zdecydowanie niższy niż na Malcie poziom analizowanego wskaźnika był znaną cechą tych sektorów, w których banki zanotowały niski udział należności od klientów niefinansowych w aktywach ogółem, tj. Słowacji i Czech. Warto podkreślić, że w gronie tych krajów nie ma Polski, w której inwestycje banków komercyjnych w papiery wartościowe kształtowały się w stosunku do PKB na poziomie podobnym jak w Łotwie, na Węgrzech i w Słowenii (tj. w przedziale od 12% do 15%).

⁴ Sytuacja finansowa banków w 2003 r. – synteza. Warszawa maj 2004, NBP GINB, s. 13.

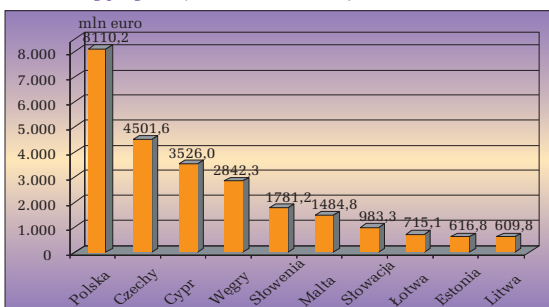
Estonia i Litwa wyraźnie natomiast ustępowały pozostałym krajom „Dziesiątki” pod względem analizowanego wskaźnika. W pierwszym przypadku można to tłumaczyć zdecydowanie wysoką wartością akcji kredytowej banków estońskich w 2003 r. Analiza sektora banków komercyjnych na Litwie wskazuje na wyraźny dystans wobec reszty sektorów „Dziesiątki”, zarówno pod względem wskaźnika wartości papierów wartościowych, jak i należności od klientów niefinansowych w relacji do PKB (odpowiednio tylko 5,5% i 21,7%).

Kapitały własne

Sektory bankowe krajów „Dziesiątki” dysponowały łącznie kapitałami własnymi o wartości 25.171,1 mln euro.

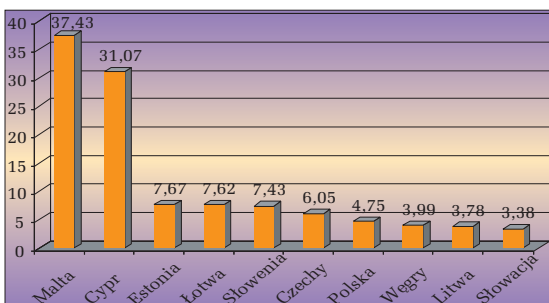
Pod względem wartości kapitałów własnych największym z analizowanych był polski sektor banków komercyjnych, którego udział w sektorze „Dziesiątki” wyniósł 32,2% kapitałów własnych. Polski sektor był blisko 2-krotnie większy od drugiego co do wielkości kapitałów własnych sektora czeskiego. Polski i czeski sektor bankowy, jako dwa największe, dysponowały ponad połową (50,1%) kapitałów własnych wszystkich analizowanych krajów „Dziesiątki”. W przypadku czterech badanych sektorów bankowych (tj. Litwy, Estonii, Łotwy i Słowacji) suma kapitałów własnych banków komercyjnych nie przekroczyła 1 mld euro.

Wykres 7 Kapitały własne sektora banków komercyjnych (koniec 2003 r.)

Źródło: patrz wykres 1.

Wykres 8 Kapitały własne sektora banków komercyjnych jako % PKB (koniec 2003 r.)

Źródło: patrz wykres 1.

Tabela 1 Udział kapitałów własnych w pasywach banków komercyjnych (koniec 2003 r.)

Kraj	Wskaźnik (w %)
Cypr	12,45
Litwa	9,56
Malta	8,71
Łotwa	8,43
Estonia	8,31
Słowenia	8,30
Polska	8,25
Węgry	5,99
Czechy	5,67
Słowacja	4,07
Średnia „Dziesiątki”	6,70

Źródło: patrz wykres 1.

Podobnie jak przy analizie aktywów, porównanie wartości kapitałów własnych sektorów „Dziesiątki” do PKB w poszczególnych krajach przynosi jednak odmienne wnioski. Najwyższy wskaźnik kapitałów własnych jako procent PKB (ponad 30%) zanotowały sektory bankowe na Malcie i Cyprze, podczas gdy w przypadku Polski, Czech i Węgier wskaźnik ten był jedynie wyższy niż w sektorach na Litwie i Słowacji.

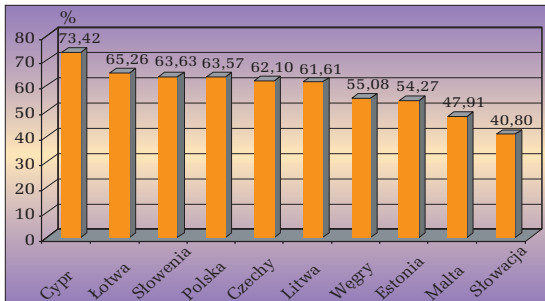
Pod względem udziału kapitałów własnych w pasywach banków komercyjnych najwyższymi wskaźnikami cechowały się banki na Cyprze i w Litwie. Kapitały obce w największym stopniu były natomiast wykorzystywane w bankach na Słowacji, a także w Czechach i na Węgrzech (we wszystkich tych krajach udział kapitałów własnych w pasywach ogółem kształtował się poniżej średniej obliczonej dla „Dziesiątki”, tj. 6,7%).

Na podstawie powyższej analizy należy stwierdzić, że udział kapitałów własnych w aktywach w analizowanych sektorach charakteryzował się dużym zróżnicowaniem. Oprócz wyniku finansowego wpływa to na rentowność kapitałów własnych (im mniejszy udział, tym większy, pozytywny wpływ na rentowność), o czym będzie mowa w dalszej części opracowania.

Zobowiązania

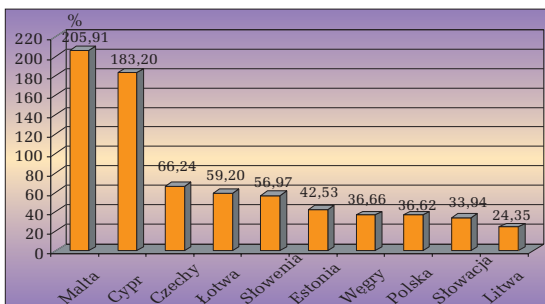
W analizie struktury pasywów zwraca uwagę duża wartość zobowiązań wobec klientów niefinansowych w cypryjskim sektorze bankowym oraz zbliżony poziom omawianej pozycji bilansowej w połowie sektorów analizowanej „Dziesiątki” (około 63% pasywów ogółem). Warto zwrócić uwagę, że na Słowacji udział zobowiązań wobec klientów niefinansowych kształtował się na poziomie zaledwie 40,8% pasywów ogółem, przy jednocześnie niskim wykorzystaniu kapitałów własnych jako źródła finansowania. Wskazuje to na du-

Wykres 9 Zobowiązania wobec klientów niefinansowych jako procent pasywów ogółem (koniec 2003 r.)

Źródło: patrz wykres 1.

Wykres 10 Zobowiązania wobec klientów niefinansowych jako % PKB (koniec 2003 r.)

Źródło: patrz wykres 1.

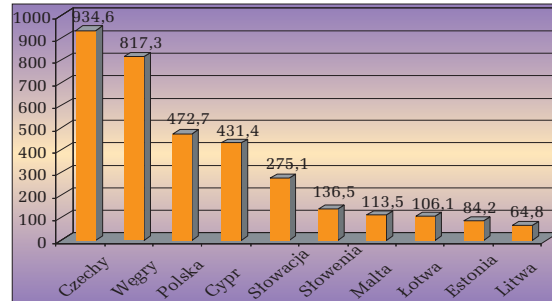
ży udział instytucji finansowanych jako źródła finansowania słowackiego sektora banków komercyjnych. Odmienna była sytuacja w przypadku cypryjskiego sektora bankowego, gdzie kapitały własne i zobowiązania wobec klientów niefinansowych stanowiły 85,9% pasywów ogółem.

Porównanie relacji zobowiązań banków komercyjnych wobec klientów niefinansowych do PKB raz jeszcze potwierdza wysoki stopień rozwoju operacji bankowych na Malcie i Cyprze. W krajach tych wartość analizowanych zobowiązań blisko dwukrotnie przekraczała wartość PKB. Tak wysoki poziom omawianego wskaźnika wyraźnie kontrastuje z rezultatami pozostałych sektorów „Dziesiątki”, w których zobowiązania nie przekraczały 70% wartości PKB. Należy zwrócić uwagę na niski poziom akumulacji oszczędności (tylko około 37% PKB) w dużych sektorach bankowych, jak węgierski i polski.

Wynik finansowy netto

Trzy największe pod względem aktywów sektory bankowe wypracowały 64,7% zysku netto „Dziesiątki”, w tym najwięcej czeski sektor bankowy (27,2%). Polski sektor bankowy, według kryterium wartości wypracowanego zysku netto, został sklasyfikowany na trzecim miejscu (udział w zysku „Dziesiątki”: 13,8%). Wskazuje to, że rentowność polskiego sektora bankowego na tle

Wykres 11 Zysk netto sektora banków komercyjnych w mln euro (koniec 2003 r.)

Źródło: patrz wykres 1.

pozostałych analizowanych sektorów nie była wysoka, co zostanie omówione w dalszej części opracowania.

Najniższy zysk wypracował sektor bankowy na Litwie, tj. tylko 1,9 proc. wyniku „Dziesiątki”. Również po odniesieniu wielkości zysku netto do wartości PKB, jednym z niższych wskaźników zysku netto charakteryzowały się litewskie banki komercyjne (tj. 0,4% wartości PKB). Jednak pod względem analizowanego wskaźnika najgorzej należy ocenić sektor bankowy w Polsce (tj. 0,3% PKB), a najlepiej sektor bankowy na Cyprze (4,3% PKB) oraz na Malcie (2,9% PKB).

Analiza niektórych wskaźników finansowych

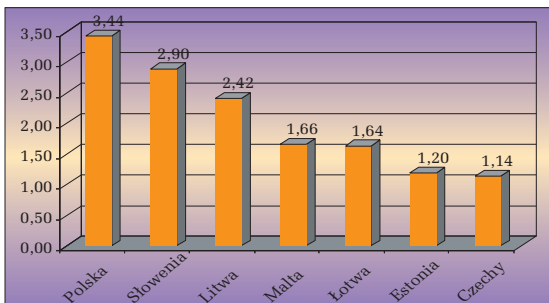
Kalkulacja i porównanie wskaźników finansowych sektorów banków komercyjnych krajów „Dziesiątki” służy pogłębieniu analizy m.in. w celu określenia kierunku i siły oddziaływania czynników zewnętrznych (tj. niezależnych od banków) oraz wewnętrznych (m.in. efektywności zarządzania kosztami). Jak wspomniano we wprowadzeniu, w przypadku niektórych wskaźników analiza została ograniczona do siedmiu lub ośmiu sektorów bankowych ze względu na brak adekwatnych i wiarygodnych danych w czasie przygotowywania opracowania.

Współczynnik kosztów działania

W analizie współczynnika kosztów działania należy podkreślić jego duże zróżnicowanie w sektorach. Szczególnie wysokim poziomem tego współczynnika charakteryzował się polski sektor banków komercyjnych, w którym koszty działania blisko 3,5-krotnie przekraczały uzyskany wynik brutto. Zbliżony poziom współczynnika kosztów działania zanotował sektor bankowy w Słowenii, podczas gdy najwyższą efektywność kosztową wykazały banki komercyjne w Czechach i Estonii.

Pomimo wyraźnie gorszych wyników w zarządzaniu kosztami działania w polskim sektorze na tle analizowanych krajów należy jednak podkreślić, że w 2003 r., po raz pierwszy w historii współczesnej ban-

Wykres 12 Współczynnik kosztów działania sektora banków komercyjnych (koniec 2003 r.)*

* koszty działania/zysk brutto

Źródło: patrz wykres 1.

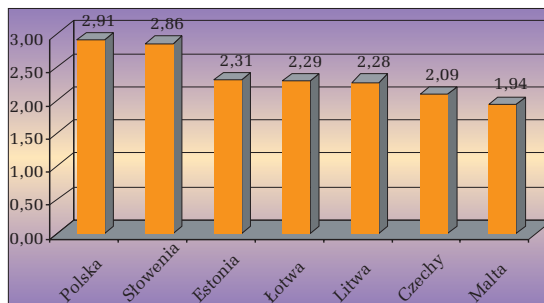
kowości w Polsce, doszło do zahamowania, a nawet niewielkiej redukcji kosztów działania banków komercyjnych: o 275 mln zł (tj. 1,9%). To pozytywne zjawisko należy wiązać z kontynuacją strategii restrukturyzacji sieci, w wyniku której zlikwidowano ponad 800 placówek. Ponadto 2003 r. przyniósł zakończenie bardzo kapitałochłonnego procesu informatyzacji banków, którego koszty od kilku lat bardzo negatywnie wpływały na zyskowność funkcjonowania banków komercyjnych w Polsce. W 2003 r. nastąpiła też dalsza redukcja zatrudnienia w polskim sektorze banków komercyjnych, o 5,6%, która nie wpłynęła jednak na redukcję poziomu kosztów zatrudnienia personelu, głównie z uwagi na wzrost kosztów średnich wynagrodzeń o 1,4%⁵.

Współczynnik marży odsetkowej

Wbrew powszechnym opiniom o niskiej marży odsetkowej w polskim sektorze bankowym, na tle analizowanych siedmiu krajów polski sektor charakteryzował się najwyższym współczynnikiem marży odsetkowej, mierzonej wynikiem działalności odsetkowej do aktywów ogółem. Należy zwrócić uwagę, że podobnym współczynnikiem marży odsetkowej charakteryzowała się Słowenia, w której sektor banków komercyjnych ma bardzo podobny jak w Polsce udział należności od klientów niefinansowych oraz poziom zobowiązań wobec tych klientów w strukturze, odpowiednio, aktywów i pasywów.

Sektor bankowy na Malcie, wyróżniający się największym rozwojem akcji kredytowej i poziomem analizowanych zobowiązań w porównaniu z PKB, miał jednocześnie najniższy współczynnik marży odsetkowej spośród wszystkich sektorów objętych analizą tego współczynnika. Można ten fakt interpretować jako potwierdzenie zależności zaobserwowanych w krajach zachodnioeuropejskich, że w miarę rozwoju sektora bankowego i krajowego rynku finansowego poziom

Wykres 13 Współczynnik marży odsetkowej sektora banków komercyjnych (koniec 2003 r.)*

* wynik na działalności odsetkowej/aktywa ogółem w %

Źródło: patrz wykres 1.

marży odsetkowej się zawęża. Podobne zjawisko występuje od kilku lat w polskim sektorze banków komercyjnych, co przedstawia tabela 2.

Tabela 2 Wynik na działalności odsetkowej jako proc. średnich aktywów w bankach komercyjnych w Polsce

Rok	1999	2000	2001	2002	2003
Marża odsetkowa w %	4,0	4,0	3,5	3,3	3,0

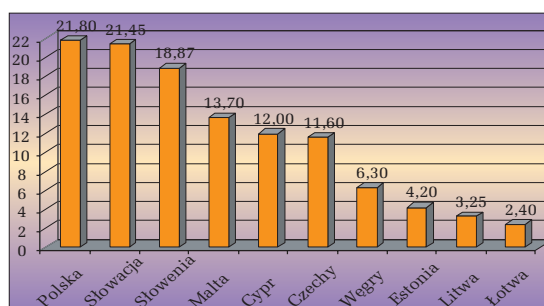
Źródło: Sytuacja finansowa banków w 2003 r. - synteza, op. cit., s. 19.

W 2003 r. można było zaobserwować dalszy spadek marży odsetkowej w polskim sektorze banków komercyjnych. Wynikał on głównie z większego spadku średniego zwrotu z aktywów wobec spadku średniego kosztu oprocentowanych pasywów (odpowiednio o 2,3 i 2,2 pkt. proc.)⁶.

Jakość należności

Analizując jakość należności kredytowych należy zauważyć, że wśród badanych sektorów „Dziesiątki” pol-

Wykres 14 Jakość należności kredytowych sektora banków komercyjnych (stan na koniec 2003 r.)*

* udział należności nieregularnych w należnościach kredytowych od sektora niefinansowego w %

Źródło: patrz wykres 1.

⁵ Sytuacja finansowa banków w 2003 r. - synteza, op.cit, s. 20.

⁶ Sytuacja finansowa banków w 2003 r. - synteza, op.cit., s. 19.

ski sektor bankowy, podobnie jak słowacki, charakteryzował się jednym z najwyższych udziałów należności nieregularnych w należnościach ogółem od sektora niefinansowego. W przypadku banków komercyjnych w Polsce wskaźnik ten był gorszy niż w Czechach i na Węgrzech odpowiednio o 10,2 pkt. proc. i aż 15,5 pkt. proc. Warto zauważyć, że zarówno Polski, jak i słoweński sektor bankowy, wyróżniając się wysokimi udziałami należności nieregularnych w należnościach, równocześnie charakteryzowały się jednymi z najwyższych wskaźników marży odsetkowej.

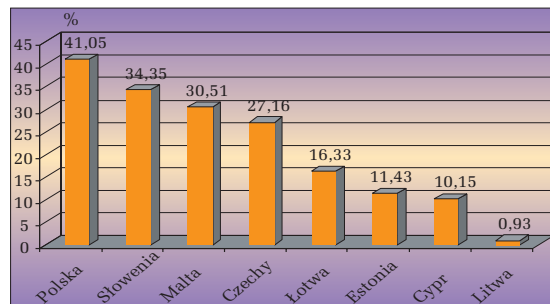
Co ciekawe, wysokiej jakości portfela należności w sektorze bankowym w Estonii, na Węgrzech i na Litwie towarzyszył znaczący udział należności od klientów niefinansowych w aktywach ogółem – odpowiednio 70,2%, 63,3% i 54,9%. W sektorach o najniższej efektywności zarządzania ryzykiem kredytowym, tj. w Polsce, Słowacji i Słowenii, udział należności od klientów niefinansowych nie przekraczał natomiast 50% aktywów ogółem. Pozwala to przypuszczać, że banki komercyjne w tych krajach bardzo ostrożnie zwiększały zaangażowanie kapitałów w należności od klientów niefinansowych ze względu na duże ryzyko kredytowe. Należy jednocześnie pamiętać, że jakość należności w różnym stopniu przekładała się na wyniki finansowe i wskaźniki w poszczególnych sektorach ze względu na różnice w restrykcyjności zasad klasyfikowania należności i tworzenia rezerw celowych (prawodawstwo unijne nie reguluje tej kwestii; poszczególne kraje mogą przyjmować indywidualne, niejednolite w skali Unii Europejskiej, rozwiązania).

W przypadku polskiego sektora banków komercyjnych, mimo że w 2003 r. wystąpiła wysoka dynamika wzrostu należności zakwalifikowanych do kategorii wątpliwe i stracone (odpowiednio o 9,1% i 8,7%), odpisy na rezerwy celowe spadły o 4% w wyniku obniżenia się o 1,1 pkt. proc. ogółu należności wymagających tworzenia rezerw⁷.

Współczynnik fiskalny

Uwzględniając wpływ współczynnika fiskalnego, jako czynnika zewnętrznego, na wyniki finansowe analizowanych sektorów „Dziesiątki”, należy stwierdzić, że największe obciążenie wyniku brutto banków komercyjnych podatkiem dochodowym wykazał sektor w Polsce, w którym efektywna stopa podatkowa w 2003 r. wyniosła aż 41,1% (przy nominalnej stawce podatku dochodowego na poziomie 27%). Niższym niż w Polsce, choć również bardzo wysokim współczynnikiem fiskalnym, na poziomie odpowiednio 34,4% i 30,5% charakteryzowały się sektory bankowe odpowiednio w Słowenii i na Malcie. Bardzo niskim efektywnym obciążeniem podatkowym cechował się natomiast sektor banków komercyjnych na Litwie. Jest to m.in. efektem bardzo dużego obniżenia płaco-

Wykres 15 Współczynnik fiskalny sektora banków komercyjnych (koniec 2003 r.)*

* podatek dochodowy/zysk brutto w %

Źródło: patrz wykres 1.

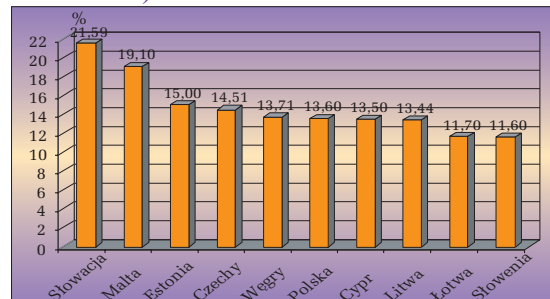
nego przez banki litewskie podatku dochodowego w wyniku ujemnego rozliczenia wysokiej wartości odroczonej podatków.

W przypadku Polski należy podkreślić, że rok 2003 był kolejnym z rzędu, w którym współczynnik fiskalny wzrósł, jako że rok wcześniej wyniósł on 37,2%, a w 2001 r. 27,1%⁸. Jednak za pozytywny należy uznać fakt, że w 2004 r. doszło do znacznego obniżenia stawki podatku dochodowego od osób prawnych: z 27% do 19%. Mimo że zmiana ta, paradoksalnie, doprowadziła w 2003 r. do zwiększenia obciążeń fiskalnych banków komercyjnych w wyniku przeszacowania „w dół” aktywów i rezerw na odroczonego podatku dochodowego, to jednak w 2004 r. należy się spodziewać obniżenia współczynnika fiskalnego w polskim sektorze bankowym.

Współczynnik adekwatności kapitałowej

Pomimo znacznej odmienności zarówno pod względem skali działalności, jak i wyników osiągniętych przez poszczególne sektory „Dziesiątki”, współczynnik adekwatności kapitałowej był stosunkowo mało zróżnicowany i wahał się w przedziale od 21,6% w Słowacji do 11,6% w Słowenii. Jego wysokość nie odzwiercie-

Wykres 16 Współczynnik adekwatności kapitałowej sektora banków komercyjnych (koniec 2003 r.)

Uwaga: dane dla Estonii, Węgier, Cypru, Litwy i Słowenii według stanu na koniec III kwartału 2003 r.

Źródło: patrz wykres 1.

⁷ Sytuacja finansowa banków w 2003 r. - synteza, op.cit., s. 18.

⁸ Ocena wpływu polityki pieniężnej, podatkowej i nadzorczej na rozwój banków w 2002 r. Warszawa 2003 KNB, s. 52.

dlała bezpośrednio wyników finansowych, rentowności i jakości należności, a była uzależniona m.in. od struktury aktywów w poszczególnych sektorach bankowych. Dwa sektory bankowe charakteryzujące się najwyższym współczynnikiem adekwatności kapitałowej cechowały się jednocześnie najwyższym udziałem papierów wartościowych w aktywach (tj. Słowacja: 36,7%, Malta: 38,5%).

W przypadku polskiego sektora banków komercyjnych pomimo wzrostu funduszy własnych wyznaczane na potrzeby obliczenia współczynnika wypłacalności fundusze regulacyjne nieznacznie się obniżyły: o 0,6. Przy wzroście ryzyka działalności banków doprowadziło to do obniżenia w 2003 r. współczynnika wypłacalności o 0,2 pkt. proc. Mimo że fundusze własnych adekwatnych do ponoszonego ryzyka nie miały w 2003 r. dwa banki komercyjne, podczas gdy w 2002 r. sytuacja taka dotyczyła aż 6 instytucji, współczynnik wypłacalności na poziomie 13,6% w 2003 r. był o 1,5 pkt. proc. niższy niż w rekordowym pod tym względem 2001 r.⁹

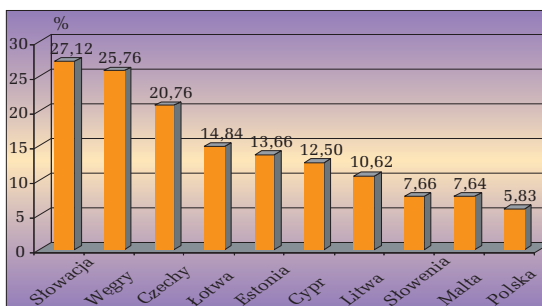
Rentowność kapitałów własnych

Jak wspomniano, struktura źródeł finansowania i wartość wypracowanych zysków w poszczególnych sektorach bankowych wysoce różniły się między sobą. Powyższe wielkości mają zasadniczy wpływ na wskaźnik ROE, którego wartość również była bardzo zróżnicowana w analizowanych sektorach „Dziesiątki”.

Najwyższą rentowność, pod względem kryterium rentowności netto kapitałów własnych, wykazywał słowacki sektor bankowy. Warto jednak zauważyć, że jednocześnie charakteryzował się, podobnie jak w przypadku banków komercyjnych w Czechach i na Węgrzech, najniższym udziałem kapitałów własnych w pasywach ogółem. Sektory te tworzą grupę liderów w analizie wskaźnika ROE. Należy pamiętać, że sektory bankowe w Polsce, Czechach, Słowacji i na Węgrzech należały do największych w całej analizowanej „Dziesiątce” pod względem wartości aktywów. Dlatego niepokoi fakt, że w grupie największych sektorów „Dziesiątki” negatywnie wyróżniał się sektor polski, w którym rentowność netto kapitałów własnych była wyraźnie najniższa spośród wszystkich sektorów badanej „Dziesiątki”¹⁰.

Na tak niski wskaźnik ROE w Polsce złożyły się wiele negatywnych czynników zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Przede wszystkim polski

Wykres 17 Wskaźnik ROE netto sektora banków komercyjnych (koniec 2003 r.)

Źródło: patrz wykres 1.

sektor banków komercyjnych wykazał, na tle siedmiu analizowanych sektorów, najwyższy współczynnik kosztów działania (przykładowo wyższy o 2,3 pkt. proc. niż w Czechach). Równie wysokie było efektywne obciążenie wyników brutto podatkiem dochodowym, mierzone współczynnikiem fiskalnym (wyższym o 13,9 pkt. proc. niż w Czechach). W porównaniu z innymi krajami „Dziesiątki” polski sektor banków komercyjnych ponosił też bardzo duże koszty związane z koniecznością tworzenia wysokich rezerw celowych na należności. Wskaźnik udziału należności nieregularnych w należnościach od sektora niefinansowego w bankach komercyjnych w Polsce na poziomie 21,8% należy do najwyższych spośród badanych sektorów (tj. większy o 15,5 pkt. proc. niż na Węgrzech i o 10,2 pkt. proc. niż w Czechach).

Należy nadmienić, że w omawianych dziedzinach wystąpiły w Polsce również pozytywne tendencje i działania, w tym przede wszystkim wcześniej wspomniane obniżenie stopy podatku dochodowego od osób prawnych, zmniejszenie wartości rezerw celowych, zahamowanie wzrostu kosztów działania oraz generowanie wciąż najwyższej marży odsetkowej na tle analizowanych sektorów. Warto zauważyć, że gospodarka polska przeszła w fazę ożywienia, co przekłada się na duży wzrost akcji kredytowej banków w pierwszym półroczu 2004 r. Przesłanki te pozwalają prognozować, że w 2004 r. nastąpi wyraźna poprawa wskaźnika ROE banków komercyjnych w Polsce.

Rentowność aktywów

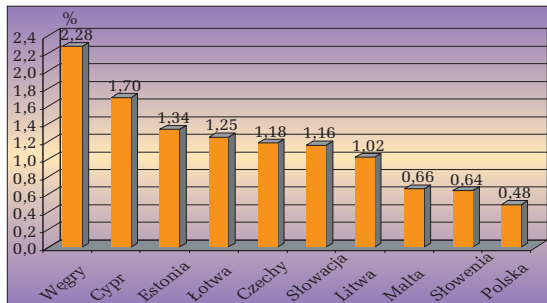
W analizie rentowności netto aktywów sektora banków komercyjnych „Dziesiątki” na szczególną uwagę zasługuje wysoki wskaźnik w przypadku Węgier, który był 4,8-krotnie lepszy niż w Polsce. Warto też zauważyć, że w połowie analizowanych sektorów bankowych (tj. Estonii, Łotwy, Czech, Słowacji i Litwy) wartość ROA netto kształtowała się na poziomie zbliżonym do średniej dla całej „Dziesiątki”, tj. 1,2%.

⁹ Sytuacja finansowa banków w 2003 r. – synteza. op.cit s. 22.

¹⁰ Należy pamiętać, że jeszcze w 2001 r. ROE banków komercyjnych w Polsce wynosił 12,5%. Kształtował się więc na poziomie zbliżonym do obecnej średniej wartości wskaźnika rentowności netto kapitałów własnych sektorów „Dziesiątki”.

Wykres 18 Wskaźnik ROA netto sektora banków komercyjnych (koniec 2003 r.)

Źródło: patrz wykres 1.

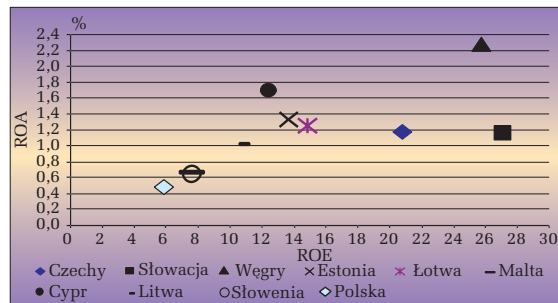
Należy przypomnieć, że sektory bankowe Węgier i Estonii, które w klasyfikacji pod względem ROA zajmowały czołowe pozycje, wykazywały w strukturze aktywów najwyższy udział należności od klientów niefinansowych spośród analizowanych sektorów „Dziesiątki”. Sklasyfikowane najniżej pod względem ROA sektory banków komercyjnych w Polsce, Słowenii i na Malcie (sytuacja analogiczna do analizy wskaźnika ROE) wyróżniały się natomiast wysokimi współczynnikami kosztów działania, a przede wszystkim bardzo wysoką efektywną stopą opodatkowania na poziomie odpowiednio: 41,1%, 34,4% i 30,5%. Tak duże obciążenie wyników finansowych, przy niskiej zyskowności działania, bardzo negatywnie wpływa na wartość wskaźnika ROA w sektorach banków komercyjnych w Polsce, Słowenii i na Malcie.

Klasyfikacja sektorów przy uwzględnieniu kryterium rentowności aktywów i kapitałów własnych

Analiza sektorów banków komercyjnych krajów „Dziesiątki”, uwzględniająca rentowność netto kapitałów własnych i aktywów pozwala wyróżnić trzy podstawowe grupy.

Do pierwszej należą sektory: węgierski, słowacki i czeski. Grupa ta wyróżnia się najwyższą wartością wskaźnika ROE (powyżej 20%) oraz stosunkowo wysokim wskaźnikiem ROA (ponad 1,16%). Warto podkreślić, że była to grupa sektorów dużych spośród badanych pod względem wartości aktywów, a przy tym także o najwyższej wartości zysków netto (z wyłączeniem sektora polskiego). Sektory: węgierski, słowacki i czeski charakteryzowały się jednym z najniższych udziałów kapitałów własnych w strukturze pasywów, na poziomie nieprzekraczającym 6% sumy bilansowej, a także ponadprzeciętnie wysokim udziałem inwestycji w papiery wartościowe w aktywach ogółem (od blisko 20% w przypadku Węgier do ponad 36% dla Słowacji). Z wyjątkiem Węgier, sektory pierwszej grupy wyróżniały się najniższym wśród badanej „Dziesiątki” zaangażowaniem w akcję kredytową dla klientów niefinansowych (należności od klientów niefinansowych nie

Wykres 19 Analiza rentowności sektorów bankowych względem ROE i ROA (koniec 2003 r.)

Źródło: patrz wykres 1.

przekraczały 40% aktywów ogółem). Zdecydowało to m. in. o wykazaniu bardzo wysokiej wartości współczynnika adekwatności kapitałowej (najniższy z nich, tj. 13,7%, miał sektor węgierski).

Podsumowując, w grupie pierwszej sektory słowacki i czeski wyróżniały się na tle badanej „Dziesiątki” dużymi i zyskowymi inwestycjami w bezpieczne papiery dłużne, a sektor węgierski - wysoką efektywnością w zarządzaniu ryzykiem kredytowym (tylko 6,3% należności nieregularnych w należnościach od sektora niebankowego).

W drugiej grupie znalazła się blisko połowa sektorów banków komercyjnych badanej „Dziesiątki”, tj. Litwa, Łotwa, Estonia i Cypr. Sektory te charakteryzowały się przeciętnie wysokim wskaźnikiem ROE (pomiędzy 10,6% a 14,8%) oraz stosunkowo dobrym wskaźnikiem ROA (od najniższego 1,02% na Litwie do najwyższego 1,70% na Cyprze). Sektory bankowe w drugiej grupie charakteryzowały się wysokim udziałem kapitałów własnych w strukturze pasywów oraz jednymi z najwyższych wskaźników kapitałów własnych jako procentem PKB (z wyjątkiem Litwy). Na uwagę zwraca też fakt, że ponad 50 proc. wartości aktywów ogółem sektorów tej grupy było zaangażowane w akcję kredytową dla podmiotów niefinansowych. Tym samym wyróżniał je najniższy udział inwestycji w papiery wartościowe (poniżej 16%).

Podsumowując charakterystykę grupy drugiej należy zauważyć, że należały do niej najmniejsze sektory bankowe analizowanej „Dziesiątki” (z wyjątkiem Cypru). Prowadziły one przede wszystkim dużą akcję kredytową, przy czym sektory bankowe republik nadbałtyckich wyróżniały się efektywnym zarządzaniem ryzykiem kredytowym (udział należności nieregularnych w należnościach od sektora niefinansowego poniżej 5%).

Ostatnią z wyodrębnionych grup tworzą sektory bankowe w Polsce, Słowenii i na Malcie, które miały wiele cech wspólnych. Przede wszystkim, pomimo osiągnięcia (z wyjątkiem Malty) najwyższych współczynników marży odsetkowej wśród analizowanych sektorów, charakteryzowały się bardzo niskimi wskaźnikami rentowności netto kapitałów własnych i aktywów. Tak niska rentowność w tych sektorach wynikała zarówno z wpły-

wu czynników zewnętrznych (bardzo wysokie efektywne opodatkowanie zysków brutto, ponad 30%), jak i wewnętrznych (wysokie na tle „Dziesiątki” współczynniki kosztów działania oraz największy udział należności nieregularnych w należnościach od sektora niefinansowego, od 13,7% w przypadku Malty do 21,8% w Polsce). Sektory banków komercyjnych trzeciej grupy wykazały bardzo zbliżoną wartość udziału należności od klientów niefinansowych w strukturze aktywów: pomiędzy 46,6% a 48,7% (przy czym w porównaniu z PKB wyraźnie lepsze wyniki osiągnął sektor na Malcie) oraz prawie identyczny udział kapitałów własnych w pasywach ogółem – od 8,3% w Polsce i Słowenii do 8,7% na Malcie).

Podsumowując - na wynikach rentowności sektorów bankowych w grupie trzeciej wyraźnie zaciążyły wysokie koszty działania i mało sprzyjające uwarunkowania fiskalne, gdyż struktura aktywów i pasywów zasadniczo nie odbiegała od średnich wartości badanej „Dziesiątki”.

Klasyfikacja sektorów przy uwzględnieniu kryterium rentowności kapitałów własnych i jakości należności

Interesująco przedstawia się analiza wskaźnika rentowności netto kapitałów własnych względem współczynnika jakości należności. Okazuje się, że w większości analizowanych sektorów „Dziesiątki” można zaobserwować wyraźną zależność ROE od współczynnika jakości należności, gdyż w miarę wzrostu tego współczynnika obniża się poziom wskaźnika ROE (malejąca funkcja współczynnika jakości należności względem ROE).

Sektory banków komercyjnych w Słowenii, Polsce i na Malcie (trzecia z opisywanych wcześniej grup), charakteryzując się wysokim udziałem należności nieregularnych w należnościach ogółem od klientów niefinansowych, wykazywały jednocześnie najniższy poziom rentowności netto kapitałów własnych.

W przypadku Cypru jako reprezentanta krajów z drugiej grupy umiarkowanie wysokiemu wskaźnikowi jakości należności towarzyszył średni poziom wskaźnika ROE. Natomiast, na Węgrzech i w Czechach – krajach pierwszej grupy – banki komercyjne (jedne z najlepszych pod względem rentowności netto kapitałów własnych),

wykazały jednocześnie stosunkowo niski udział należności nieregularnych w należnościach od klientów niefinansowych spośród wszystkich analizowanych sektorów „Dziesiątki”.

Jedynie w przypadku słowackiego sektora bankowego niskiej jakości należności (21,5%) towarzyszył bardzo wysoki poziom wskaźnika ROE (27,1%). Banki komercyjne w republikach nadbałtyckich mimo najniższego poziomu należności nieregularnych w należnościach ogółem od klientów niefinansowych, wykazywały przeciętną rentowność kapitałów własnych.

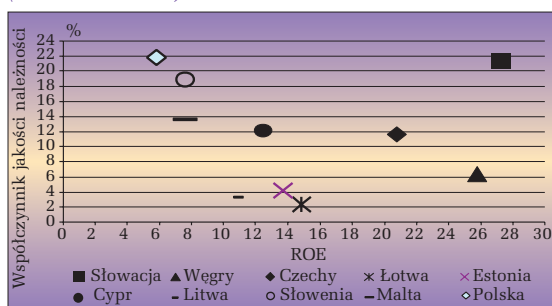
Podsumowanie

Polski sektor bankowy na tle sektorów bankowych krajów, które wstąpiły do Unii Europejskiej 1 maja 2004 r., charakteryzował się największą skalą działalności. Należy jednak sądzić, że jest to wynikiem dużej liczby instytucji w sektorze banków komercyjnych, a nie rezultatem ich jakościowego rozwoju. Świadczą o tym wnioski z porównania aktywów z PKB w każdym z krajów „Dziesiątki” – zdecydowanie dominują średnie pod względem wielkości aktywów sektory bankowe Malty i Cypru. Mimo że wysoka wartość aktywów umożliwia rozwinięcie zyskowej akcji kredytowej i realizację dużych inwestycji w papiery wartościowe, potencjalne efekty skali w polskim sektorze bankowym nie przekładały się na jego wysoką rentowność (najniższa spośród sektorów badanej „Dziesiątki” zarówno pod względem aktywów, jak i kapitałów własnych).

Warto zauważyć, że pozostałym dwóm głównym pod względem wielkości sektorom bankowym: czeskiemu i węgierskiemu oprócz rozwinięcia skali działalności udało się także osiągnąć jeden z najwyższych wskaźników rentowności kapitałów własnych wśród analizowanych krajów (w przypadku sektora czeskiego 20,8%, a węgierskiego 25,8%) oraz bardzo wysoką rentowność aktywów (sektor węgierski jako lider uzyskał wskaźnik na poziomie 2,3%). Warto podkreślić odmienność struktury aktywów w czeskim i węgierskim sektorze bankowym. W pierwszym przypadku wysoki jest udział papierów wartościowych (blisko 25%), a w drugim należności od klientów niefinansowych (63,3%).

W Polsce przede wszystkim władze nadzorcze przywiązywały bardzo dużą wagę do bezpieczeństwa działalności bankowej i wzrostu bazy kapitałowej (udział kapitałów własnych w aktywach był w Polsce wyższy niż na Węgrzech i w Czechach). Jednocześnie władze fiskalne w Polsce dążyły do ściągnięcia jak największej ilości środków z sektora bankowego (najwyższy współczynnik fiskalny na tle pozostałych sześciu analizowanych sektorów). Zapewnienie polskiemu sektorowi banków komercyjnych sprzyjających warunków rozwoju i wysokiej rentowności działania oraz wzmocnienie jego pozycji konkurencyjnej, szczególnie w czasie przed akcesją do Unii Europejskiej, nie były więc priorytetem, co potwierdzają wyniki powyższej analizy.

Wykres 20 Zależność pomiędzy ROE a współczynnikiem jakości należności (koniec 2003 r.)

Źródło: patrz wykres 1.